

Η δημογραφική εικόνα της χώρας μας διαφέρει σήμερα σε μεγάλο βαθμό από αυτήν της πρώτης μεταπολεμικής δεκαετίας και πολιτικά κόμματα, κοινωνικοί, επαγγελματικοί και επιστημονικοί φορείς, καθώς και η κοινή γνώμη δείχνουν ένα όλο αυξανόμενο ενδιαφέρον. Το «δημογραφικό» αναδεικνύεται έως ένα από τα ζητήματα που πρέπει να αντιμετωπισθούν άμεσα, με στόχο την προσαρμογή στις αναμενόμενες αλλαγές, την ανακοπή των υφιστάμενων τάσεων και την άμβλυση των όποιων αρνητικών τους επιπτώσεων. Συνοψίζοντας τα βασικά χαρακτηριστικά του, αλλά και τις προκλήσεις που τίθενται, αναφέρουμε μεταξύ άλλων: 1) την υπερσυγκέντρωση του πληθυσμού σε ένα εξαιρετικά περιορισμένο τμήμα της επικράτειαςⁱ (άμεση συνέπεια της εσωτερικής μετανάστευσης, απόρροια του μεταπολεμικού μοντέλου ανάπτυξης) 2) την επιβράδυνση μετά το 1995 της αύξησης του προσδόκιμου ζωής στη γέννησηⁱⁱ και στα 65 έτη, 3) τη συρρίκνωση της γονιμότητας στις γενεές που γεννήθηκαν μετά το 1960 και την επαγωγή πώση των γεννήσεων μετά το 1980, 4) τη συνεχή αύξηση του ειδικού βάρους των 65 ετών και άνω (από το 6,8% το 1951 στο 23% σήμερα) και τη μείωση των 0-20 και 20-64 ετών, 5) τη συνεχή αύξηση των θανάτων λόγω της αύξησης των 65 ετών και άνω, 6) τα αρνητικά φυσικά ισοζύγια (Φ.Ι) μετά το 2010 (ισοζύγια που θα ήταν αρνητικά χωρίς τους αλλοδαπούς από τις αρχές της δεκαετίας του 2000), 7) το επίσης αρνητικό μεταναστευτικό ισοζύγιο το 2011-2023 (περισσότεροι έξοδοι από εισοδοι), 8) τη μείωση του πληθυσμού μετά το 2010, απόρροια των αρνητικών φυσικών και μεταναστευτικών ισοζυγίων και τέλος, 9) τις σημαντικές διαφοροποιήσεις σε περιφερειακό επίπεδο όλων των δημογραφικών δεικτών (μεταβολή του πληθυσμού ανάμεσα στις δυο τελευταίες απογραφέςⁱⁱⁱ, φυσικά ισοζύγια^{iv}, γονιμότητα^v, θνησιμότητα, γήρανση^{vi}....), διαφοροποιήσεις που αναδεικνύονται εξετάζοντας τις αποκλίσεις από τους μέσους εθνικούς όρους και που γίνονται όλο και πιο έντονες όταν περνάμε από τα επίπεδα NUTS 1 & 2 (Χώρα και Περιφέρειες) στα NUTS 3 (Περιφ. Ενότητες) και στη συνέχεια στους Δήμους και στις Δ.Ε. (LAU 1 & 2).

Η χώρα μας δεν αποτελεί φυσικά εξαίρεση στην Ε.Ε., και αντίστοιχες εξελίξεις (αστικοποίηση, γήρανση του πληθυσμού, πώση της γονιμότητας και της γαμηλιότητας, συρρίκνωση των φυσικών ισοζυγίων, αλλαγές των οικογενειακών δομών ...) καταγράφονται -ή θα καταγραφούν σύντομα- σε όλες τις χώρες μέλη της. Απλώς εντάσσεται στην ομάδα εκείνη που άλλοτε είτε «προτρέχει» είτε «ακολουθεί», καθώς:

- Δεν είχε τη μεταπολεμική «έκρηξη» των γεννήσεων (baby-boom) που χαρακτήρισε μια μεγάλη ομάδα ευρωπαϊκών χωρών.
- Με βάση τους ετήσιους δείκτες γονιμότητας εντάσσεται στην ομάδα εκείνη των χωρών της Ε.Ε. με τους χαμηλότερους δείκτες (<1,5 παιδιά/γυναίκα από τις αρχές της δεκαετίας του 80 μέχρι και σήμερα) και με την υψηλότερη μέση ηλικία στην απόκτηση τους ενώ η συσχέτιση ανάμεσα στον γάμο και την απόκτηση ενός πρώτου παιδιού παραμένει ισχυρή. και ταυτόχρονα, το ποσοστό των άτεκνων γυναικών στις γενεές που γεννήθηκαν μετά το 1980 είναι από τα υψηλότερα στην Ε.Ε.
- Είναι -και θα παραμείνει και τις αμέσως επόμενες δεκαετίες -από τις «γηραιότερες» χώρες της Ε.Ε. με βάση τόσο τα % των 65+ όσο και τη μέση και διάμεση ηλικία.
- Εντάσσεται στην ομάδα χωρών της Ένωσης που θα έχουν από τις υψηλότερες ποσοστιαίες μειώσεις του πληθυσμού ανάμεσα στο 2024 και το 2050.

Ταυτόχρονα όμως η γαμηλιότητα στη χώρα μας είναι σχετικά υψηλή ενώ η ένταση της διάλυσης συμβιώσεων είναι ακόμη σχετικά χαμηλή. Τα ποσοστά συγκατοίκησης των νέων πριν το γάμο είναι, επίσης, χαμηλά, η ηλικία αποχώρησής τους από την οικογενειακή εστία από τις υψηλότερες στην Ε.Ε. ενώ έχουμε τα χαμηλότερα % γεννήσεων εκτός γάμου και τη μικρότερη ποσοστιαία αύξηση του μέσου όρου ζωής στη γέννηση (1993 – 2019) ανάμεσα στις 16 χώρες που αποτελούσαν την Ε.Ε πριν από την διεύρυσή της

Τέλος, οι πρόσφατες προβολές του πληθυσμού (Ην. Έθνη, 2022 και Eurostat, EUROPOP- 2023) συγκλίνουν στο ότι: i) η αύξηση των θανάτων και η μείωση των γεννήσεων δεν είναι δυνατόν να ανατραπεί μεσοπρόθεσμα, με αποτέλεσμα τα φυσικά ισοζύγια να παραμείνουν αρνητικά οδηγώντας στην περαιτέρω μείωση του πληθυσμού, ii) η όποια αναστροφή του μη ιδιαίτερα ευνοϊκού περιβάλλοντος για τη δημιουργία οικογένειας και την απόκτηση παιδιών θα περιορίσει τα αρνητικά φυσικά ισοζύγια, χωρίς ωστόσο να τα μετατρέψει από αρνητικά σε θετικά, μακροπρόθεσμα δε και μόνον θα επιτρέψει την προοδευτική εξισορρόπησή τους, iii) η γήρανση δεν πρόκειται να ανακοπή, και τέλος iv) το αν ο συνολικός πληθυσμός μας θα μειωθεί κατά μερικές εκατοντάδες χιλιάδες ή κατά 1,5 εκατομμύριο το 2050 σε σχέση με σήμερα **θα εξαρτηθεί κυρίως από τη μεταναστευτική ζυγαριά (είσοδοι-έξοδοι) και δευτερευόντως από το φυσικό ισοζύγιο (γεννήσεις-θάνατοι)**. Ειδικότερα:

i) Ο περιορισμός στο μέλλον του ελλείματος των γεννήσεων έναντι των θανάτων προϋποθέτει την συγκράτηση της αύξησης των πρώτων -άμεση επίπτωση της γήρανσης- και, κυρίως την αύξηση των γεννήσεων. Οι θάνατοι, ελλείψει μέτρων πολιτικής (ενίσχυση του δημοσίου συστήματος υγείας και ταχύτατη μείωση της θνησιμότητας των άνω των 60 ετών) θα κυμανθούν τα επόμενα 26 χρόνια (2024-2049) γύρω από τα 3,40 εκατομ. -δυσμενές σενάριο-, στην περίπτωση δε θετικών αλλαγών-ευνοϊκότατο σενάριο- γύρω από τα 3,25 εκατομ. (ενδεικτικά δε και μόνον αναφέρουμε ότι την περίοδο 1994-2019 κατεγράφησαν 2,82 εκατομ.). Οι γεννήσεις την ίδια περίοδο, στην υπόθεση ενός μηδενικού μεταναστευτικού ισοζυγίου, αν δεν δημιουργηθεί ένα εξαιρετικά ευνοϊκό περιβάλλον για την οικογένεια και το παιδί περιβάλλον δεν αναμένεται να υπερβούν κατά πολύ τα 1,9 εκατομ. (2,64 εκατομ 1994-2019). Η προοδευτική δημιουργία του περιβάλλοντος αυτού θα επιτρέψει στα νέα ζευγάρια να ανακόψουν αρχικά την πτωτική πορεία της γονιμότητάς τους (οι γυναίκες που γεννήθηκαν γύρω από το 1980 δεν θα κάνουν

περισσότερα από 1,5 παιδιά, ενώ οι μητέρες τους έφεραν στον κόσμο 2,1) και, στη συνέχεια, να την αυξήσουν προοδευτικά με αποτέλεσμα οι γενεές που γεννήθηκαν μετά το 2010 να αποκτήσουν έως και 1,8 παιδιά. Η αλλαγή αυτή, λαμβάνοντας υπόψη και την αναμενόμενη επιβράδυνση της αύξησης της μέσης ηλικίας στην απόκτηση των παιδιών, θα οδηγήσει προοδευτικά και στην αύξηση των ετήσιων δεικτών της γονιμότητας από 1,3-1,4 σήμερα στα 1,70-1,75 παιδιά/γυναίκα την δεκαετία του 2040. Αλλά, ακόμη και αν αυτό επιτευχθεί, οι γεννήσεις δεν πρόκειται να ξεπεράσουν τα 2,1 εκατομ. το 2024-2049 καθώς το πλήθος των ατόμων σε ηλικία απόκτησης παιδιών θα συνεχίσει να μειώνεται μέχρι τα μέσα του αιώνα μας.

Με βάση τα προαναφερθέντα το έλλειμα γεννήσεων έναντι των θανάτων αναμένεται να κυμανθεί από -1,50 (δυσμενές σενάριο, χωρίς τη λήψη ισχυρών μέτρων) έως -1,15 εκατομμύρια (ευνοϊκότατο). Αυτό θα είναι σε αδρές γραμμές και το εύρος της αναμενόμενης μείωσης του πληθυσμού μας ανάμεσα στο 2024 και το 2050 εάν η μεταναστευτική ζυγαριά είναι μηδενική. Όσον αφορά την μείωση των 0-64 ετών, με δεδομένη την αύξηση των >65 ετών κατά 650 χιλ. περίπου, αυτή θα κυμανθεί από 2,15 εκατομ. -δυσμενές σενάριο- έως 1,8 εκατομ. -ευνοϊκότατο σενάριο-, η δε μείωση των 0-19 ετών από 550 έως 400 χιλ. αντίστοιχα.

ii) Τα μεταναστευτικά ισοζύγια θα επηρεάσουν σημαντικά το μέγεθος και την ηλικιακή δομή του πληθυσμού μας μέχρι το 2050. Με βάση το εκτιμώμενο προαναφερθέν εύρος του ελλείματος των γεννήσεων έναντι των θανάτων **η σταθεροποίηση του πληθυσμού μας γύρω από τα σημερινά επίπεδα (10,35 εκατομ.) απαιτεί από δημογραφική σκοπιά ένα θετικότατο μεταναστευτικό ισοζύγιο: 1,0 έως 1,3 εκατομ. περισσότερες εισόδους από εξόδους^{vi}** (40-50 χιλ. κατά μέσο ετησίως, δηλ. ένα ισοζύγιο υψηλότερο ακόμη και αυτού που είχαμε την περίοδο 1991-2010). Αν και η μελλοντική πορεία του ισοζυγίου αυτού είναι αβέβαιη, εξαρτώμενη τόσο από εθνικούς όσο και διεθνείς παράγοντες, εκτιμούμε ότι για πλήθος λόγων, δεν αναμένεται να καταγραφεί ένα τόσο υψηλό πλεόνασμα εισόδων έναντι εξόδων. Ένα «ήπιον» όμως ισοζύγιο της τάξης των 15-20 χιλ./έτος (390 έως 520 χιλ. συνολικά το 2024-2049) θα συνέβαλε καθοριστικά στην επιβράδυνση τόσο μείωσης του συνολικού πληθυσμού, όσο και αυτής των νέων 0-19 ετών και των ατόμων εργάσιμης ηλικίας (και, κατ' επέκταση, και στην επιβράδυνση της δημογραφικής γήρανσης).

ΕΝ ΚΑΤΑΚΛΕΙΔΙ, ο συνδυασμός πολιτικών που θα περιορίσουν τις αμέσως επόμενες δεκαετίες την αύξηση των θανάτων, θα δημιουργήσουν ένα εξαιρετικά ευνοϊκό περιβάλλον για την απόκτηση του επιθυμητού αριθμού παιδιών από τις νεότερες γενεές, θα επιβραδύνουν σημαντικά τη μετανάστευση νέων παραγωγικών και αναπαραγωγικών ηλικιών επιτρέποντας ταυτόχρονα την επιστροφή τμήματος αυτών που έχουν φύγει και, που, ταυτόχρονα, θα επιτρέψουν την ενσωμάτωση και μόνιμη εγκατάσταση νέων αλλοδαπών στη χώρα μας είναι μονόδρομος, εάν θα τεθεί σαν στόχος ο περιορισμός της μείωσης του πληθυσμού και η επιβράδυνση τη γήρανσής του (εάν δηλαδή στοχεύαμε αφενός μεν στο να μην υπολείπεται κατά πολύ τα 9,7 εκατομ. το 2050 αφετέρου δε να περιορισθεί και η μείωση των 0-19 και των 20-64 ετών). Για να επιτευχθεί όμως - αν τεθεί- ο στόχος αυτός, απαιτείται οι έχοντες την ευθύνη σχεδιασμού και λήψης αποφάσεων να λάβουν τα προσήκοντα μέτρα, ενώ ταυτόχρονα, έχοντας ως δεδομένες κάποιες μη αναστρέψιμες τις αμέσως επόμενες δεκαετίες εξελίξεις να προνοήσουν για την έγκαιρη προσαρμογή σε αυτές.

ⁱ Η έντονη ανισοκατανομή του μόνιμου πληθυσμού αποτυπώνεται και στο διοικητικό επίπεδο των Δημοτικών Ενοτήτων (Δ.Ε). Ειδικότερα, με βάση την πρόσφατη απογραφή (2021 σε εξήντα έξι (66) από ένα σύνολο 1.037 Δ.Ε (του Αγίου Όρους συμπεριλαμβανομένου) διαμένει το 50,1% του συνολικού μόνιμου πληθυσμού της χώρας. Οι εξήντα έξι (66) αυτές Δημοτικές Ενοότητες κατέχουν το 4,3% της συνολικής έκτασης της χώρας και συγκεντρώνουν 5.249.364 κάτοικους. Πρόκειται για Δημοτικές Ενοότητες που βρίσκονται, κυρίως, στην Περιφέρεια Αττικής, στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλονίκης, ενώ κάποιες αποτελούν μέρος των αστικών συγκροτημάτων των πρωτεύουσών αρκετών Περιφερειακών Ενοτήτων της χώρας. Από αυτές τις 66 Δ.Ε οι 28 βρίσκονται στην Περιφέρεια Αττικής και σε αυτές διαμένουν 2.284.941 άτομα ή το 21,8% του συνολικού πληθυσμού της χώρας.

ⁱⁱ Υπενθυμίζουμε ότι η Ελλάδα είχε αφενός μεν ανάμεσα στο 1994 και το 2019 την μικρότερη ποσοστιαία αύξηση (+4%) του μέσου όρου ζωής αφετέρου δε τις υψηλότερες απώλειες σε έτη ζωής ανάμεσα στο 2019 και το 2021 ανάμεσα στις 16 χώρες-μέλη της Ε.Ε. προ της διεύρυνσής της.

ⁱⁱⁱ Ενώ σε εθνικό επίπεδο μείωση του πληθυσμού με βάση τις δυο τελευταίες απογραφές ανέρχεται στο -3,1, στις Π.Ε. κυμαίνεται από -14 έως +11%, στους Δήμους από -33 έως +18% και στις ΔΕ από -82 έως +340%.

^{iv} Την εξαετία 2014-2019 αντιστοιχούσαν σε εθνικό επίπεδο 1,3 θάνατοι ανά μία γέννηση. Την ίδια περίοδο στις 13 μεγάλες Περιφέρειες είχαμε από 0,85 έως 1,59 θανάτους/γέννηση, σε επίπεδο Π.Ε. από 0,5 έως 1,8, σε επίπεδο Δήμων από 0,45 έως 16 και σε επίπεδο Δ.Ε. LAU 2) από 0,3-39 θανάτους /γέννηση.

^v Το τελευταίο προ της πανδημίας έτος (2019) ο ετήσιος δείκτης γονιμότητας κυμαινόταν από 0,7 (Φωκίδα) έως 1,8 (Ζάκυνθος) όταν ο μέσος εθνικός ανέρχόταν στο 1,3 παιδιά/γυναίκα.

^{vi} Με βάση τις εκτιμήσεις της ΕΛΣΤΑΤ το 2020, σε εθνικό επίπεδο, το ποσοστό των 65 ετών και άνω ανέρχεται στο 22,5% και αυτό των >=85 ετών στο 3,6 %. 10 νομούς όμως «προπορεύονται» με το 28% του πληθυσμού τους να είναι >=65 ετών ενώ σε 2 από αυτές το υπερβαίνει ακόμη και το 30% (εγγίζει δηλαδή το αναμενόμενο σε εθνικό επίπεδο το 2050). Ο αναλογών αριθμός ατόμων 85+ σε 100 άτομα 65+ αφήνει να διαφανεί ότι, αν το 2020, σε εθνικό επίπεδο αντιστοιχούν λίγο λιγότερα από 16 άτομα ηλικίας 85+ σε 100 άτομα ηλικίας 65+, σε 15 με συνολικό πληθυσμό που εγγίζει το 1 εκατομ. το 2020 (το 9% του συνολικού πληθυσμού στο 25,5% της επικράτειας) αντιστοιχούν περισσότερα από 18 άτομα 85 και άνω σε 100 άτομα 65 και άνω, και, σε 4 (Λακωνία, Αρκαδία, Φωκίδα και Ευρυτανία) περισσότερα από 20. Οι 4 αυτοί Νομοί έχουν επομένως ήδη υπερβεί το 2020 την αναλογία που αναμένουμε να έχουμε σε εθνικό επίπεδο μετά από 30 χρόνια (το 2050) ενώ οι άλλοι 11 αναμένεται να την ξεπεράσουν στις αρχές της επομένης δεκαετίας. Οδεύουμε, επομένως, προς έναν συνδυασμό «γήρανσης» και «υπεργηρίας» σε περισσότερους από 1 στους 4 Νομούς της χώρας μας, με αποτέλεσμα σύντομα (πολύ πριν το 2050) να έχουμε μια ομάδα όπου οι 65 ετών και άνω θα υπερβαίνουν το 1/3 του πληθυσμού τους με το 1/4 των >=65 ετών να είναι 85ετών και άνω.

^{vii} Οι εισερχόμενοι αλλοδαποί, λόγω της νεότητας τους, θα επιβραδύνουν και την τάση συρρίκνωσης του πλήθους των γυναικών αναπαραγωγικής ηλικίας ενισχύοντας ταυτόχρονα τον δείκτη γονιμότητας και τις γεννήσεις, και, κατ' επέκταση, θα περιορίσουν και τα αρνητικά φυσικά ισοζύγια.